

حق بزه‌دیده بر امنیت و اطلاع‌رسانی در فرآیند کیفری

دکتر امیر حمزه زینالی*

دکتر محمدباقر مقدسی**

چکیده

بر اساس تاریخ مدرن نظام‌های عدالت کیفری به بزه‌دیدگان نقش و جایگاه مناسب و شایسته اعطا نشده است. یافته‌های جرم‌شناسانه نشان می‌دهد که توجه به نقش و جایگاه بزه‌دیده تأثیرات مهمی بر حل و فصل مسأله مجرمانه داشته و حتی می‌تواند موجبات پیشگیری از بزه‌دیدگی ثانوی قربانیان جرم را فراهم سازد. امروزه، یکی از ابعاد مهم حقوق بشری که برای تمامی بزه‌دیدگان قابل اعمال است، احترام به آنها در چارچوب رعایت معیارهای رفتار منصفانه است. رعایت معیارهای رفتار منصفانه و دادرسی منصفانه دو بعد مهم حقوق بشری این موضوع محسوب می‌شوند که اولی به رعایت حقوق بزه‌دیدگان و دومی به حقوق مجرمین و متهمان در فرایند کیفری اشاره می‌کنند حق بزه‌دیده بر امنیت خود و شهودش و اطلاع از حقوق خود در فرایند کیفری از جمله این حقوق‌اند که حقوق ماهوی و شکلی بزه‌دیده را در برمی‌گیرند.

* عضو گروه پژوهشی رفاه اجتماعی دانشگاه علوم بهزیستی و توان‌بخشی.
** دانش‌آموخته دکتری حقوق کیفری و جرم‌شناسی، دانشگاه تربیت مدرس.

در این مقاله با رویکرد به حقوق کیفری ایران ، برخی کشورها و معیارهای بین‌المللی این دو معیار مورد بررسی و مقایسه قرار می‌گیرد.

کلید واژگان

حق امنیت، حق اطلاع‌رسانی، بزهدیده، بزهدیدگی ثانویه.

مقدمه

تا چند دهه پیش تمرکز اصلی مطالعات علوم جنایی بر روی موضوع متهم و محکوم بود. بر این اساس، در آیین دادرسی کیفری نیز به عنوان یکی از حوزه‌های اصلی علوم جنایی حقوقی متهم و حقوق وی در فرآیند کیفری مورد توجه ویژه قرار می‌گرفت و کشگر دیگر واقع جنایی، یعنی بزه‌دیده آنچنان در کانون توجهات قرار نداشت. در این برهه تلاش‌های جهان‌شمولی معیارهای دادرسی عادلانه نسبت به متهم را به عنوان موازین حقوق بشر فراهم کرد. سازمان‌های بین‌المللی همانند سازمان ملل متحد و دیوان اروپایی حقوق بشر، موجبات رعایت دادرسی عادلانه به سخن ساده عبارت است از «دادرسی از رهگذر دادگاهی بی‌طرف و ناوابسته و سازگار با آیین دادرسی قانونمند که به ویژه در دادرسی‌های کیفری بر پایه احترام به حقوق بنیادی و قانونی متهم اهمیتی دو چندان می‌یابد. نوع دادگاه و چگونگی تشکیل آن (با تأکید بر علنی بودن رسیدگی‌ها)، نوع دادرسی و شیوه برگزاری و اداره آن (به‌ویژه در رسیدگی به اتهام یا اتهام‌های فرد)، چگونگی برگزیدن دادرسان و شرایط و ویژگی‌های آنان (با تأکید بر اصل استقلال و بی‌طرفی) و نیز امکاناتی که متهم برای دفاع از خود نیاز دارد (از جمله داشتن وکیل) همگی از سرفصل‌های مهم دادرسی عادلانه‌اند. به این سان حق دادرسی عادلانه - به منزله یک هنجار شناخته شده بین‌المللی در زمینه حقوق بشر از افراد در برابر محروم کردن یا محدود ساختن حقوق و آزادی‌های بنیادی‌شان حمایت می‌کند.^۱ از دیدگاه عدالت جنایی این حق عبارت است از به رسمیت شناختن حقوقی برای متهم (به زبان آیین دادرسی کیفری) یا بزه‌کار (به زبان جرم‌شناسانه) و نیز پیش‌بینی تضمین‌هایی برای رعایت آن‌ها که پس از رخداد جرم از زمان

۱. مهرداد، رایجیان اصلی؛ تحول حقوق جهانی بزه‌دیدگان بر پایه اصل هم‌ترازی حقوق بزه‌دیده و متهم در بستر دادرسی عادلانه، مجله حقوقی دادگستری، شماره ۵۷-۵۶، ۱۳۸۵، صص ۱۴۲-۱۴۱.

دستگیری او آغاز شده و تا صدور حکم قطعی و اجرای آن درباره وی ادامه می‌یابند.^۲ بی‌توجهی به بزه‌دیده از این دیدگاه بود که چون دولت و حاکمیت طرف متهم است. بنابراین ضرورتی برای پیش‌بینی حقوقی مشابه برای بزه‌دیده وجود ندارد ناشی می‌شد. با این حال از اواسط سده بیستم در مطالعات جرم‌شناسی حضور بزه‌دیده پررنگ شد و شخصیت بزه‌دیده و خصوصیات مختلف این شخصیت و به‌ویژه تأثیر او در تکوین جرم مورد توجه قرار گرفت.^۳ جنبش‌های حقوق مدنی، در دهه ۷۰ میلادی توجه به حقوق و نیازهای گروه‌های مختلف تحت تأثیر فعالیت‌های آنها اهمیت یافت^۴ در این میان گروه‌های طرف‌دار حقوق زنان با این استدلال که در اثر توجه بیش از اندازه به حقوق متهم، حقوق عنصر دیگر واقعه جنایی، یعنی بزه‌دیده به فراموشی سپرده شده است^۵ بر ضرورت توجه و شناسایی حقوق بزه‌دیدگان تأکید کردند.^۶

با گسترش جنبش‌های مذکور حرکت جریان حمایت از بزه‌دیدگان و شناسایی حقوق بایسته آنان شتاب بیشتری گرفت. در این راستا، گروه‌های متنوعی که برای ارائه

۲. همان، ص ۱۴۲.

۳. علی حسین، نجفی ابرندآبادی؛ از حقوق کیفری بزه‌دیده‌مدار تا عدالت ترمیمی، دیباچه در کتاب بزه-دیده در فرآیند کیفری، رایجیان اصلی، مهرداد، چاپ اول، انتشارات خط سوم، ۱۳۸۱، ص ۱۱.

4. Viano, E. , Victims rights and the constitution: reflections on a Bicentennial, Crime & Delinquency, Vol. 33 No. 4, 1987, p. 440

5. Smith, B. L. , Victims and victims' rights activists: Attitudes toward criminal justice officials and victim – related issues, Criminal Justice Review, Vol. 13 No. 21, 1988, p. 21 .

6. Alexander, R. , Victims rights and the Son of Sam Law: implications for free speech and research on offenders, Criminal Justice Policy Review, Vol. 6, 1992, p. 276.

کمک‌های مختلف، که بزهدیدگان پس از واقعه جنایی به آن‌ها نیازمندند، شکل گرفتند. ارائه کمک‌های روانی و پزشکی و دیگر خدماتی که بزهدیدگان به آن‌ها نیاز دارند از جمله مهم‌ترین این خدمات بودند. در این میان و در راستای کمک حذف خاطره بزهدیدگی و بازگشت بزهدیده به حالت قبل از وقوع جرم این واقعیت که بزهدیدگان افزون بر دردهای وارده در اثر وقوع جرم در برخی از موارد در اثر عملکرد نامناسب کارکنان نظام عدالت کیفری آسیب‌های شدیدی را متحمل می‌شوند، مورد توجه قرار گرفت. که در برخی اوقات اثرات آسیب‌های اخیر شدیدتر و ماندگارتر از واقعه جنایی است. بزهدیده‌ای که نظام عدالت کیفری را پناهگاهی برای شناسایی حقوق خود و به رسمیت شناختن بزهدیدگی خود می‌داند، چنانچه پس از مراجعه، به هدف مورد نظر خود دست نیابد چه بسا به عملکرد نظام عدالت کیفری بدبین شود. این امر می‌تواند آلام ناشی از بزهدیدگی را تشدید کند. این نوع بزهدیدگی به بزهدیدگی ثانویه^۷ معروف شد. تحت تأثیر این یافته جرم‌شناختی و در جهت پرهیز از آثار و تبعات منفی آن به تدریج ساز و کارهای حقوقی در جهت رعایت حقوق بزهدیده در نظر گرفته شد و مفاهیمی مانند دسترسی به عدالت و رفتار منصفانه، که ناظر به حقوق بزهدیده بود، پدیدار گشت.^۸ بی تردید در کنار واقعیت علمی مذکور رشد و گسترش رعایت معیارهای حقوق بشر در سطح جهانی و منطقه‌ای در شکل‌گیری این ساز و کارها مؤثر بوده است.

ساز و کارهای حقوقی مذکور حقوق ابتدا در سطح داخلی و به ویژه رویه قضایی برخی از کشورها پذیرفته شد.^۹ به تدریج نظام‌های داخلی تلاش کردند که به حقوق بزهدیده

7. Secondary Victimization

۸. رایجیان اصلی، ۱۳۸۵، ص ۱۴۳.

9. Viano, E. , op. cit, p. 448.

دیده جنبه قانونی دهند. به نحوی که «نیروی ضربت رئیس جمهوری درباره عدالت برای بزه‌دیدگان» (آمریکا)^{۱۰} در سال ۱۹۸۲ تشکیل شد. وظیفه این کمیته ارزیابی نیازهای بزه-دیدگان در فرآیند نظام عدالت کیفری بود. این گروه تلاش کرد که با هزاران بزه‌دیده، حقوق‌دان، قاضی و پزشک و مدافع حقوق بزه‌دیده مصاحبه کند. این کمیته در گزارش خود بیان می‌دارد، حالی که به حقوق متهمان توجه می‌شود، حقوق بزه‌دیدگان نادیده گرفته شده و بزه‌دیدگان پس از تحمل درد و رنج بزه‌دیدگی به‌طور مکرر مورد بازجویی قرار می‌گیرند، مجبوراند که تجربه بزه‌دیدگی‌شان را به‌طور مکرر بازگو کنند، از جریان پرونده غیرمطلع نگه داشته می‌شوند و مجبور می‌شوند که به‌طور مکرر در دادگاه حضور پیدا کنند. این گونه اقدامات موجب می‌شود که بزه‌دیدگان پول و درآمد خود را در مسیر پریچ وخم فرایند عدالت کیفری از دست دهند به گونه‌ای که حتی برخی بیان می‌دارند که تجربه حضور در نظام عدالت، دردناک‌تر از تجربه بزه‌دیدگی ناشی از جرم است. این کمیته با آگاهی از این مسائل تلاش کرد جهت رفع مشکلات بزه‌دیدگان در احقاق حقوق خود پیشنهاداتی را ارائه کند. بنابراین با توجه به یافته‌های خود از طرز عملکرد نظام عدالت کیفری ۶۸ پیشنهاد را ارائه داد. به تدریج این پیشنهادها در قوانین عادی ایالت‌های مختلف آمریکا گنجانده شد.^{۱۱} نه تنها قوانین عادی پیشنهادهای این کمیته را عملیاتی کردند بلکه حتی در برخی از ایالت‌ها، قوانین اساسی نیز جهت درج حقوق بزه‌دیدگان اصلاح شد.^{۱۲ و ۱۳}

10. Presidential Task Force on Justice for Victims of Crime.

11. Herrington, L. H, Victim rights and criminal justice reform, The Annals of the American Academy of Political and Social Science, 1987, p. 141.

12. Doak, J., The victim and the criminal process: an analysis of recent trends in regional and international tribunals, legal studies, Vol. 23, No. 1, 2003, p. 2.

گنجاندن حقوق بزه‌دیدگان به قوانین اساسی ایالت‌ها محدود نشده است. در حال حاضر قطعنامه‌ای مشترک از سوی سنا و مجلس نمایندگان کنگره ایالات متحده آمریکا برای اصلاح قانون اساسی آن کشور به شکل زیر آماده شده است: «هر بزه‌دیده یا قربانی خشونت، حق‌های زیر را خواهد داشت: آگاهی معقول از زمان همه رسیدگی‌های علنی مربوط به جرم و حضور یافتن در آن‌ها، استماع صحبت‌های او در صورت حضور و ارائه اظهارات خود در همه رسیدگی‌های علنی برای تعیین آزادی مرتکب و پذیرش دفاع یا حکمی که مورد گفت‌وگو قرار گرفته است، حقوق پیش گفته در رسیدگی‌های غیرعلنی، آزادی مشروط بسان حقوقی که به محکومان داده می‌شود، آگاهی معقول از آزادی مرتکب یا فرار کردن وی، در نظر گرفتن منفعت بزه‌دیده در محاکمه‌ای که تأخیر نامعقول ندارد، دستور به جبران خسارت از سوی محکوم، در نظر گرفتن امنیت بزه‌دیده در تصمیم‌گیری درباره آزادی مرتکب و آگاهی معقول از حقوق مقرر شده در این اصل.^{۱۴}» افزون بر آمریکا، در سطح اروپا نیز بنا به دلایل پیش گفته حقوق بزه‌دیدگان در فرآیند کیفری مطرح و برجسته شد. تحت تأثیر جنبش حمایت از بزه‌دیده در اروپا این شعار معروف شد که «اروپا معتقد است که بزه‌دیدگان نیز انسان‌اند».^{۱۵} در این راستا قوانین داخلی کشورهای مختلف اروپایی تغییر یافت و قوانینی که تضمین‌کننده حقوق بزه‌دیده بودند، به تصویب

←

13. Herman, J.L., Justice from the victim's perspective, Violence against women, Vol. 11, 2005, p. 572.

۱۴. اداره کنترل مواد مخدر و پیشگیری از جرم سازمان ملل متحد، عدالت برای بزه‌دیدگان، ترجمه علی شایان، انتشارات سلسبیل، چاپ اول، ۱۳۸۴، صص ۱۹۱-۱۹۰.

۱۵. عبدالعلی، توجهی؛ جایگاه بزه‌دیده در سیاست جنایی ایران، رساله دکتری حقوق کیفری و جرم‌شناسی، دانشگاه تربیت مدرس، ۱۳۷۷، ص ۱۷۱.

رسید.^{۱۶}

در کنار تحولات داخلی، جنبش حمایت از بزهدیدگان موجبات توجه به حقوق بزهدیدگان در سطح بین‌المللی را نیز فراهم ساخت. تصویب «اعلامیه اصول اساسی عدالت برای بزهدیدگان و قربانیان سوءاستفاده از قدرت»^{۱۷}، که از آن به عنوان «ماگنا کارتای»^{۱۸} تمام عیاری برای بزهدیدگان یاد می‌شود.^{۱۹} گام مهمی در شناسایی حقوق بزهدیدگان در سطح بین‌المللی بود. این اعلامیه را باید نقطه اوج و شکوفایی تلاش‌های بین‌المللی برای حمایت از بزهدیدگان به شمار آورد که به رویکرد بین‌المللی به بزهدیده جنبه جهانی بخشید. این قطعنامه دولت‌های عضو را به پذیرفتن تعهد اجرای آن فرا می‌خواند. قطعنامه به‌ویژه از دولت‌های عضو می‌خواهد که برای ترتیب اثر دادن به مقررات اعلامیه به منظور کاهش بزهدیدگی و پشتیبانی از دولت‌های عضو در ارتقای حمایت از اشخاص در برابر بزهدیدگی گام‌های اساسی بردارند و امکان انتشار اعلامیه را در گسترده‌ترین سطح تضمین کنند.^{۲۰} در این قطعنامه بر ضرورت دسترسی بزهدیدگان به دادرسی و رفتار منصفانه تأکید

۱۶. تغییر رویکرد نظام‌های اروپایی به حقوق بزهدیدگان را می‌توان به خوبی در سخنان جک استراو (Jack Straw)، وزیر وقت کشور انگلستان، در سال ۱۹۹۹ مشاهده کرد. او بیان می‌کند: «برای مدت‌های طولانی بزهدیدگان از حمایت‌های خاص که در شأن آن‌ها باشد بهره‌مند نبوده‌اند. این رویکرد باید تغییر یابد. من متعهد می‌شوم و قول می‌دهم که نیازهای این گروه جزو اولویت‌های اصلی نظام عدالت کیفری خواهد بود.»

17. Declaration of Basic Principles of Justice for Victims of Crime and Abuse of Power: Report of the Secretary – General (E/AC. 57/1990/3).

18. Magna Carta =

نخستین سند حقوقی مدنی مردم انگلیس که در سال ۱۲۱۵ میلادی امضا شد.

۱۹. اداره کنترل مواد مخدر و پیشگیری از جرم سازمان ملل متحد؛ همان، ص ۲۱۵.

۲۰. مهرداد، رایجیان اصلی؛ بزهدیده‌شناسی حمایتی، انتشارات دادگستر، چاپ اول، ۱۳۸۴، ص ۱۱۷.

و حقوق مختلف بزه‌دیدگان مورد اشاره قرار گرفته است.^{۲۱} تصویب این اعلامیه تأثیر بسزایی در ارج نهادن به حقوق بزه‌دیدگان در نظام‌های دادرسی کیفری کشورهای مختلف داشته است. چنانکه از هنگام تصویب آن «کشورهایی مانند بلژیک، کانادا، فرانسه، آلمان، هند، ژاپن، مکزیک، هلند، نیوزلند، آفریقای جنوبی و انگلستان اصلاحات مهمی برای برآورده کردن نیازهای بزه‌دیدگان انجام داده‌اند. افزون بر آن ایالت‌هایی در استرالیا و ایالات متحده آمریکا و استان‌هایی در کانادا اصولی را درباره چگونگی رفتار با بزه‌دیدگان و نیز بسیاری از قوانین و برنامه‌ها را وارد نظام حقوقی خود کرده‌اند.»^{۲۲}

در برخی از کشورها همانند آمریکا علاوه بر اصلاح قوانین اساسی در سطح ایالات و تلاش در جهت اصلاح قانون اساسی فدرال، در جهت گنجاندن حقوق بزه‌دیده، ایالت‌های مختلف منشور بزه‌دیدگان را به تصویب رسانده‌اند. این منشورها حقوق بنیادین بزه‌دیدگان را برمی‌شمرند. علاوه بر این در قوانین مختلف مصوب حقوق بزه‌دیدگان مورد اشاره و تأکید قرار گرفته‌اند.^{۲۳} اصلاحات مشابهی در جهت حمایت از بزه‌دیدگان در قوانین کیفری آلمان صورت گرفته است.^{۲۴} رویه مشابهی نیز در انگلستان مشاهده می‌شود. در این کشور در قوانین مختلف، تدابیر خاصی جهت حمایت از بزه‌دیدگان اتخاذ شده است. به عنوان مثال در «قانون عدالت اطفال و ادله کیفری»^{۲۵} تدابیر خاصی برای حفاظت از افراد آسیب-

۲۱. برای مشاهده این سند نگاه کنید به: محمود، علم؛ دادگستری در اسناد بین‌المللی، نشر میزان، چاپ اول، ۱۳۸۴، صص ۱۲۱-۱۱۷.

۲۲. اداره کنترل مواد مخدر و پیشگیری از جرم سازمان ملل متحد، همان، صص ۱۷۸.

23. Smith, op. cit, p. 23

24. Walther, S. , Victims rights in the German court system, Federal Sentencing Reporter, Vol. 19 No. 2, 2006, pp. 113-118

25. Youth Justice and Criminal Evidence Act (1985)

پذیر و شهود اتخاذ شده است.^{۲۶} در کشور علاوه بر تدابیر حمایتی در قانون آیین دادرسی کیفری به ویژه آیین دادرسی کیفری جدید این کشور^{۲۷} از سال ۱۹۸۲ دفتر حمایت از بزه‌دیدگان در وزارت دادگستری تأسیس شده است.^{۲۸} در قوانین دادرسی کیفری کشورهای دیگر همانند هلند^{۲۹} نیز مقررات حمایتی در جهت حمایت از بزه‌دیده مشاهده می‌شود.^{۳۰}

اگر در گذشته در برخی از کشورها، سیاستمداران برای جلب آرای رأی دهندگان بر مباحث حقوق بشری مرتبط با حقوق متهم تأکید می‌کردند یا اینکه در برخی از مقاطع بر مباحث مرتبط با مبارزه با جرم تأکید می‌شد و توجه چندانی به شعارهای مربوط به بزه‌دیده نمی‌شد، امروزه در بسیاری از کشورها سیاستمداران، حمایت از بزه‌دیدگان را به عنوان یکی از شعارهای تبلیغاتی خود انتخاب می‌کنند.^{۳۱} همان‌گونه که در نخستین کنفرانس ملی بزه‌دیدگان بزه در سال ۱۹۸۵ (تورنتو کانادا) ذکر شد جنبش بزه‌دیده به یک صنعت توسعه‌یافته مبدل شده است^{۳۲} و بخش اعظمی از مقررات دادرسی کیفری در جهت حمایت

26. Edward, I. , An ambiguous participant: The crime victim and criminal justice decision- making, British Journal of Criminology, Vol. 44 No. 6, 2006, p. 267.

۲۷. برای مطالعه قانون آیین دادرسی کیفری جدید فرانسه نگاه کنید به: مرکز مطالعات توسعه قضایی قوه قضاییه، قانون آیین دادرسی کیفری فرانسه، ترجمه عباس تدین، انتشارات روزنامه رسمی، ۱۳۸۸.

۲۸. ژرار، لیز و ژینا، فیلیزولا؛ بزه‌دیده و بزه‌شناسی، انتشارات مجد، چاپ اول، ۱۳۷۹، ص ۶۸.

۲۹. مهرداد، رایجیان اصلی؛ سه گفتار تطبیقی در بزه‌شناسی: داخلی، منطقه‌ای و بین‌المللی، مجله حقوقی دادگستری، شماره ۴۶، ۱۳۸۳، صص ۱۸-۱۷۹.

۳۰. برای مطالعه بیشتر در زمینه مقررات حمایت از بزه‌دیده در نظام‌های مختلف دادرسی نگاه کنید به: اداره کنترل مواد مخدر و پیشگیری از جرم سازمان ملل متحد؛ همان.

31. Rock, P., Walkate. S., Acknowledging needs and rights, Criminal Justice Matters, No. 35, 1999, P. 6.

۳۲. حسینی، حسینلو؛ حمایت از بزه‌دیده در قانون آیین دادرسی کیفری ایران با بررسی تطبیقی آن با کشور فرانسه، پایان‌نامه کارشناسی ارشد حقوق جزا و جرم‌شناسی، دانشگاه امام صادق، ۱۳۸۱، ص ۴۴.

از بزه‌دیدگان اصلاح شده‌اند و تلاش می‌شود تدابیر مناسب جهت پیشگیری از بزه‌دیدگی دومین اتخاذ شود. به عبارت دیگر همان‌گونه که استاد گسن اظهار داشته‌اند امروزه حقوق قربانی جرم از مهم‌ترین موضوعات آیین دادرسی کیفری جدید است^{۳۳} و حمایت بزه‌دیده به یکی از اهداف مهم آیین دادرسی کیفری مبدل شده است.^{۳۴ و ۳۵}

در این میان، دو حق تأمین امنیت و حق مطلع شدن (از فرآیند رسیدگی کیفری و حق مطلع شدن از حقوق خود در جریان رسیدگی کیفری) به عنوان مهم‌ترین حقوق بزه‌دیده مورد توجه نظام‌های دادرسی مختلف قرار گرفته‌اند. به نظر می‌رسد. رعایت این دو معیار در طول فرآیند کیفری تأثیر به‌سزایی در افزایش رضایتمندی بزه‌دیده از عملکرد نظام عدالت کیفری خواهد داشت. در صورت رعایت این دو حق، بزه‌دیده با طیب خاطر برای دادخواهی به نظام عدالت کیفری مراجعه خواهد کرد. در مقابل عدم رعایت آن‌ها می‌تواند موجبات سرخوردگی و نارضایتی بزه‌دیده را فراهم سازد. از این‌رو، پیش‌بینی مقررات جامع در حوزه این دو حق بسیار ضروری است. در این تحقیق تلاش می‌شود رویکرد حقوق کیفری تطبیقی و داخلی نسبت به این دو حق مورد بررسی و مطالعه قرار گیرد.

۱. تأمین امنیت ضرورت اجتناب‌ناپذیر حمایت از بزه‌دیده

«یکی از حقوق انسانی - اخلاقی بزه‌دیدگان تأمین امنیت وی و گواهان او در فرآیند

۳۳. ریموند، گسن؛ جرم‌شناسی کاربردی، ترجمه مهدی کی‌نیا، چاپخانه علامه طباطبایی، ۱۳۷۰، ص ۴۵.
۳۴. علی، خالقی؛ آیین دادرسی کیفری، مؤسسه مطالعات و پژوهش‌های حقوقی، چاپ اول، ۱۳۸۷، ص ۷.
همچنین نگاه کنید به: حسنعلی، مودن‌زادگان؛ جزوه درسی آیین دادرسی کیفری، دانشگاه علامه طباطبایی، ۱۳۸۷، ص ص ۱۵-۱۲.

۳۵. برای مطالعه بیشتر در زمینه چگونگی ظهور و گسترش اندیشه‌های بزه‌دیده‌شناسی نگاه کنید به:
Marsh, I., Cochrane, J., Madville, G., Criminal justice: An introduction to philosophies, theories and practice, Routledge, London, 2004, pp. 99-104 .

جنایی است. به همین منظور باید تدابیری برای کاهش نگرانی‌های بزهدیدگان، حفاظت از هویت و زندگی خصوصی آنان هنگام ضرورت، و به‌طور کلی تضمین امنیت‌شان اندیشید. «^{۳۶} حفظ امنیت بزهدیده و گواهان وی در تمامی مراحل فرآیند کیفری مطرح می‌شود. چنانچه بزهدیده دریابد که در صورت شکایت و تعقیب ممکن است از جانب متهم تهدید شده و دوباره به وی آسیبی برسد یا اینکه آبرو و حیثیت وی ریخته شود ترجیح می‌دهد بزهدیدگی خود را پنهان نگه دارد و برای احقاق حقوق خود به دستگاه قضایی متوسل نشود. بنابراین تأمین امنیت بزهدیده پس از وقوع جرم بسیار ضروری است.

امنیت بزهدیده و شهود وی می‌تواند به صورت‌های مختلف تهدید شود. گاهی ممکن است بزهدیده از جانب متهم و یا دیگرانی که از جانب وی اقدام می‌کنند تهدید شود. گاهی ممکن است در طی فرآیند کیفری بزهدیده با متهمی که از وی واهمه و ترس دارد روبه‌رو شده و درد و آلام ناشی از بزهدیدگی تجدید شود و گاهی ممکن است در اثر فقدان مراقبت‌های خاص، علی‌رغم عدم تمایل بزهدیده، بزهدیدگی وی علنی شود و آبرو و حیثیت وی به‌ویژه در جرائم جنسی و خانوادگی، لکه‌دار شود.

بند ۶ اعلامیه اصل بنیادی عدالت برای بزهدیدگان و قربانیان سوءاستفاده از قدرت این نیاز حیاتی بزهدیدگان را مدنظر قرار داده و در بیان وظایف دستگاه قضایی بیان داشته «به‌کارگیری تدابیری برای کاهش گرفتاری‌ها و دردهای بزهدیدگان، حفاظت از زندگی خصوصی آنان هنگام ضرورت و تأمین امنیت آنان و خانواده‌های‌شان و گواهانی که از سوی آنان می‌آیند در برابر تهدید و انتقام» نظام‌های مختلف دادرسی جهت حفظ امنیت بزهدیده تدابیر مختلفی را اتخاذ کرده‌اند. ابتدا به رویکرد حقوق تطبیقی به این مقوله

۳۶. مهرداد، رایجیان اصلی: بزهدیده‌شناسی حمایتی، همان، ص ۵۴.

اشاره می‌شود. در ادامه رویکرد حقوق ایران مورد اشاره قرار خواهد گرفت.

۱.۱. رویکرد حقوق کیفری تطبیقی به تأمین امنیت بزهدیده

در غالب موارد نیازها و آمال بزهدیدگان با ساختار بوروکراسی فرآیند کیفری متباین است. بزهدیدگان نیازمند پذیرش اجتماعی و حمایت هستند ولی با این حال دادگاه‌ها آن‌ها را ملزم می‌سازند که در جلسه علنی وقایع و اتفاقات روی داده در هنگام ارتکاب جرم به چالش کشیده شود. بزهدیدگان نیازمند این هستند که بر نحوه زندگی‌شان نظارت داشته باشند ولی با این حال دادگاه‌ها آن‌ها را ملزم به عبور از گذر از یک ساختار بوروکراسی پیچیده می‌سازند که گرچه ممکن است هدف آن را بفهمند ولی کنترلی نسبت به آن نداشته باشند. بزهدیدگان نیازمند این هستند که واقعه جنایی اتفاق افتاده را به هر صورت که مایل هستند بازگو نمایند ولی نظام کیفری آن‌ها را ملزم می‌سازد که جواب‌ها را به صورت بلی یا خیر بیان کنند. بزهدیدگان نیازمند این هستند که جهت جلوگیری از ورود آسیب بیشتر از یادآوری واقعه جنایی بازداشته شوند ولی دادگاه‌ها آن‌ها را ملزم به تکرار چگونگی وقوع جرم می‌کنند. بزهدیدگان غالباً از رویارویی با متهمان اکراه و واهمه دارند ولی نظام کیفری آن‌ها را ملزم به رویارویی و مواجهه با متهمان می‌کند. بزهدیدگان از انتقام مرتکب از بزهدیده به دلیل مراجعه به نظام عدالت کیفری ترس و واهمه دارند. متأسفانه در برخی از موارد این ترس به جا و منطقی است.^{۳۷} این امر موجب شده که نظام‌های دادرسی مختلف جهت حفاظت از بزهدیده در برابر تهدید، تدابیر مختلفی را اتخاذ کنند. به عنوان مثال ایالت‌های مختلف آمریکا از حیث مقررات حمایتی که برای بزهدیدگان در نظر

37. Herman, J. L. , op. cit, p. 574.

گرفته‌اند متفاوت هستند. ولی با این حال یکی از حقوقی که در اکثر ایالت‌های آمریکا پذیرفته شده و ایالت‌های مختلف روش یکسانی را اتخاذ کرده‌اند حق محافظت منطقی و معقول در برابر متهم است.^{۳۸}

از دهه ۸۰ به بعد و به دنبال اندیشه‌های بزه‌دیده‌شناسی ثانویه، توجه به این جنبه از حقوق بزه‌دیدگان مدنظر قانون‌گذاران قرار گرفت. جرم‌انگاری تهدید بزه‌دیده در برخی از ایالت‌های آمریکا مصداقی از این سیاست است. طبق این جرم‌انگاری هر نوع تهدید بزه‌دیده برای ترساندن وی از گزارش جرم، مستوجب ۵ سال حبس خواهد بود.^{۳۹}

علاوه بر این طبق قوانین مصوب مختلف، متهم برای برخورداری از قرار کفالت^{۴۰} باید شرط عدم ارتباط با بزه‌دیده را مراعات کند. این شرط می‌تواند نحوه رفتار متهم قبل از تشکیل دادگاه را سامان‌دهی کند. در احکام دادگاه‌های عالی آمریکا^{۴۱} نیز به این شرط اشاره شده است. رعایت این شرط به‌ویژه در زمانی که متهم و بزه‌دیده همدیگر را می‌شناسند مانند اینکه متهم شوهر بزه‌دیده است یا اینکه همسایه هستند یا اینکه متهم از اعضای باندهای سازمان‌یافته است بسیار موثر بود. در صورت نقض این شرط قرار کفالت تشدید می‌شد.^{۴۲} در برخی از کشورها همانند اتریش در پرونده‌های خشونت خانگی پلیس در جهت محافظت از بزه‌دیده می‌تواند قراری مبنی بر الزام مظنون به دور ماندن از خانه تا

38. Goodrum, S. , Victims rights, victims expectations and law enforcement works constraints in cases of murder, Law and Social Inquiry, Vol. 32, 2007, P. 728.

39. McGuire, S. , Victims rights laws in Illinois: Two decades of progress, Crime Delinquency, Vol. 33, 1987, p. 533.

40. Bail .

41. People ex rel Hemingway v. Elrod (1975) .

42. McGuire, S. , op. cit, pp. 535-536.

دو هفته صادر کند.^{۴۳}

امروزه جرم‌انگاری تهدید شهود بزهدیده جهت ترساندن آنها از مراجعه به دستگاه قضایی یا پس گرفتن شکایت یا شهادت ندادن یک روش معمول در بسیاری از نظام‌های کیفری است. برای نمونه قانون‌گذار فرانسه «تهدید یا ترساندن بزهدیده برای وادار ساختن او به پس گرفتن شکایت را یکی از جرائم علیه عدالت قضایی انگاشته است.»^{۴۴} طبق ماده ۴۳۴-۵ این قانون «هرگونه ارتکاب تهدید یا هر اعمال تهدیدآمیز دیگری نسبت به هر کس با هدف ارعاب بزهدیده جنایت یا جنحه، به منظور بازداشتن او از ارائه شکوائیه یا طرح دعوا مستوجب ۳ سال حبس ساده و چهل و پنج هزار یورو جزای نقدی است.»^{۴۵}

«پرهیز از رویارویی یا روبه‌رو ساختن بزهدیده با متهم یا بزه‌کار به عنوان یکی از حقوق عینی - مادی بزهدیدگان یکی از مؤلفه‌های مهم تأمین امنیت آنان است. نظام عدالت کیفری بر این اساس باید بکوشد تا از این رویارویی جلوگیری کند. وانگهی در صورت رویارویی باید از بزهدیدگان بسیار حمایت و مراقبت کرد. این حمایت به پیشگیری از آسیب‌های احتمالی به بزهدیده کمک می‌کند. دستگاه قضایی به همین منظور می‌تواند اتاق‌های ویژه‌ای برای انتظار بزهدیدگان و گواهان یا راه‌های خروجی مناسبی برای آنها در ساختمان دادگاه در نظر بگیرد.»^{۴۶} در چند کشور مانند برزیل، شیلی و هند برای بررسی

۴۳. اداره کنترل مواد مخدر و پیشگیری از جرم سازمان ملل متحد، همان، ص ۷۷-۷۶.

۴۴. برای اطلاع بیشتر در مورد جرایم علیه عدالت قضایی نگاه کنید به: به جعفر، کوشا؛ جرائم علیه عدالت قضایی، نشر میزان، ۱۳۸۱.

۴۵. مرکز مطالعات و توسعه قضایی قوه قضائیه؛ قانون مجازات فرانسه، ترجمه محمد رضا گودرزی بروجردی، لایلا مقدادی، انتشارات سلسبیل، چاپ اول، ۱۳۸۶، ص ۳۳۳.

۴۶. مهرداد، رابجان اصلی؛ سه گفتار تطبیقی در بزهدیده‌شناسی: داخلی، منطقه‌ای و بین‌المللی، همان، ص ۱۷۸.

پرونده‌هایی که زنان و کودکان بزهدیده در آن حضور دارند کلاترری‌هایی ایجاد شده که کارکنان آنها را فقط مأموران پلیس زن تشکیل می‌دهند.^{۴۷}

«خطر تهدید طی جلسه رسیدگی ممکن است به حداکثر برسد. بسیاری از نظام‌های حقوقی قوانین و رویه‌هایی را برای به حداقل رساندن این خطر تصویب کرده‌اند. برای نمونه چند نظام حقوقی ارائه دلایل با ویدئو یا تلویزیون مدار بسته را مجاز شمرده‌اند. این کار معمولاً در مورد بزهدیدگان کودک‌آزاری انجام می‌شود. در هلند دادرسی تحقیق می‌تواند به‌طور خصوصی گفته‌های بزهدیده تجاوز جنسی را استماع کند و در این صورت بزهدیده مجبور نیست که بعداً در جلسه رسیدگی علنی گواهی دهد. در برخی از کشورها در صورتی که مقام تحقیق‌کننده درباره جوانان، اعلام کند که گواهی دادن ممکن است برای کودک زیان‌بار باشد گفته‌های بزهدیده زیر ۱۴ سال یک جرم جنسی در حضور مقام تحقیق‌کننده درباره جوانان به منزله دلیل پذیرفته می‌شود.»^{۴۸} علاوه بر این در نظام دادرسی هلند هرچند متهم یا وکیل وی حق دارد در جلسه دادگاه از بزهدیده سوال پرسد ولی در شرایط خاص این حق از او سلب می‌شود. یکی از این موارد وقتی است که دادگاه معتقد باشد رویارویی متهم با بزهدیده برای بزهدید زیان‌بار است.^{۴۹} در این کشور در برخی از پرونده‌ها^{۵۰} وکیل متهم سوالات خود را از طریق قاضی از بزهدیده پرسیده بود. دادگاه اروپایی حقوق بشر اعلام کرد که استفاده از این روش مبادی با محاکمه منصفانه مقرر در

۴۷. اداره کنترل مواد مخدر و پیشگیری از جرم سازمان ملل متحد، همان، ص ۷۷.

۴۸. همان، ص ۷۷.

۴۹. مهرداد، رایجیان اصلی؛ سه گفتار تطبیقی در بزهدیده‌شناسی: داخلی، منطقه‌ای و بین‌المللی، همان، ص ۱۷۹.

50. Baegen v. Netherlands (1995) & Doorson v. Netherlands (1996).

ماده ۶ کنوانسیون اروپایی حقوق بشر ندارد.^{۵۱} دادرس دادگاه باید با دقت بسیار به منافع متهم و بزه‌دیده در برابر هم توجه کند و طبق آن تصمیم بگیرد. اگر متهم بزه‌دیده را تهدید کند روش خاصی در حقوق هلند وجود دارد. در چنین مواردی این امکان وجود دارد که سخنان وی و ادعاهای وی تنها در مرحله تحقیقات مقدماتی شنیده شود ولی اظهارات او در دادگاه به صورت کتبی مطرح خواهد شد.^{۵۲، ۵۳}

در نظام حقوقی کامن‌لا به دلیل اینکه اصل بر این است که رسیدگی شفاهی باشد اتخاذ رویکرد حمایتی سخت‌تر است.^{۵۴} با این حال از دهه ۱۹۹۰ در انگلستان برنامه‌های حمایت از شهود اجرا شد و قانون «عدالت کیفری و نظم عمومی»^{۵۵} تهدید شاهد و آسیب رساندن یا تهدید شاهد به آسیب رساندن را جرم‌انگاری کرد.^{۵۶} در «قانون عدالت جوانان و ادله کیفری»^{۵۷} نیز تدابیر ویژه‌ای برای حفاظت از بزه‌دیدگان آسیب‌پذیر و شهود اتخاذ شده

51 . Doak, J. , The victim and the criminal process: An analysis of recent trends in regional and international tribunals, op. cit, p. 18.

۵۲ . مهرداد، رایجیان اصلی؛ سه گفتار تطبیقی در بزه‌دیده‌شناسی: داخلی، منطقه‌ای و بین‌المللی، همان، ص ۱۷۹-۱۸۰.

۵۳ . برای مطالعه بیشتر در زمینه موقعیت بزه‌دیده در فرآیند کیفری هلند نگاه کنید به:

Ellison, L. , The adversarial process and the Vulnerable Witness, Oxford University Press, 2001, Chapter 7.

54 . Doak, J. , The victim and the criminal process: An analysis of recent trends in regional and international tribunals, op. cit, p. 17.

55 . Criminal Justice and Public Order Act (1994)

56 . Doak, J. , Victims rights, human rights and criminal justice, Hart Publishing, Oxford and New York, 2008, p. 59.

57 . Youth Justice and Criminal Evidence Act (1999)

است.^{۵۸} در این قانون تلاش شده تعادلی بین حقوق متهم و بزه‌دیده برقرار شود. طبق این قانون روش‌های مختلفی جهت ارائه شهادت پیش‌بینی شده است: استفاده از یک پرده حائل میان بزه‌دیده و شاهد و ثبت ویدئویی ادله نزد قاضی و بررسی و ارزیابی آنها از طریق ویدئو کنفرانس به‌ویژه در خصوص برخی ادله اطفال در پرونده‌های ویژه از جمله تدابیری است که در این قانون پیش‌بینی شده است.

طبق این قانون در موارد ذیل باید از روش‌هایی که در این قانون پیش‌بینی شده استفاده شود: ۱. بزه‌دیده کمتر از ۱۷ سال داشته باشد، ۲. بزه‌دیده از یک بیماری ذهنی رنج برد یا اینکه مبتلا به یک ناتوانی باشد به گونه‌ای که به نظر دادگاه این وضعیت بر کیفیت ارائه ادله آنها تأثیر خواهد گذاشت، ۳. بزه‌دیده به بیماری یا ناتوانی جسمی مبتلا باشد به گونه‌ای که دادگاه بر این باور باشد که این ناتوانی کیفیت ارائه ادله را تحت تأثیر قرار خواهد داد، ۴. دادگاه بر این باور باشد که شهود به دلیل شرایط خودشان یا شرایط موجود در پرونده واهمه و ترس دارند یا اینکه از بیان حقیقت آن‌گونه که در واقع اتفاق افتاده واهمه دارند. شاهد و بزه‌دیده کمتر از ۱۷ سال در هر شرایطی از امکانات و روش‌های پیش‌بینی شده در این قانون بهره‌مند می‌شود. در دیگر موارد باید دادگاه نظر شخص را نسبت به توانایی‌اش برای ارائه ادله مورد لحاظ قرار دهد. بزه‌دیدگان جرائم جنسی می‌توانند از روش‌هایی که در این قانون پیش‌بینی شده بهره‌مند شوند مگر اینکه بیان کنند نیازی به آن روش‌ها ندارند. برخی از تدابیر اتخاذ شده در این قانون عبارتند از: ایجاد حائل و پرده میان شاهد و متهم، اخذ شهادت از طریق ویدئو کنفرانس، ارائه شهادت به صورت خصوصی و در حضور قاضی، ارزیابی ادله به صورت ویدئویی، ارزیابی و سؤال از شاهد از

58. Edwards, I. , op. cit, p. 967.

طریق یک فرد واسطه. علاوه بر این در این قانون محدودیت‌هایی در خصوص سوال در مورد حوادث گذشته نسبت به بزه‌دیدگان جرائم جنسی پیش‌بینی شده است. طبق این قانون نمی‌توان از بزه‌دیدگان در خصوص تجربه تجاوز جنسی (اعم از تجاوز متهم یا اشخاص ثالث) سوال کرد یا اینکه اظهارات آنها را به چالش کشید.^{۵۹} این محدودیت به آن خاطر در نظر گرفته شده که یادآوری لحظه وقوع جرم تجاوز جنسی برای بسیاری از بزه‌دیدگان دردناک است.^{۶۰}

با این حال طرف‌داران حقوق بشر نگرانند که تدابیر اتخاذ شده در جهت حمایت از بزه‌دیدگان موجب تضییع حقوق متهمان شود و آنها را از به چالش کشیدن ادعاها و استنادات شکات محروم سازد. زیرا، طبق یک ضرب‌المثل قدیمی اجرای عدالت به تنهایی کافی نیست بلکه مشاهده اجرای عدالت و اینکه در عمل عدالت اعمال شده مهم است.^{۶۱}

«مرحله‌های گوناگون فرآیند جنایی باید به گونه‌ای باشد که هراس بزه‌دیده را از تهدیدها و اقدام‌های تلافی‌جویانه متهم به پایین‌ترین سطح برساند و با حفاظت از زندگی خصوصی وی در او احساس امنیت ایجاد کند. به همین منظور نام، آدرس، اقامتگاه، محل-کار، شماره تلفن و دیگر مشخصات بزه‌دیده را نباید فاش کرد و هرگونه تصمیمی در این باره را باید به دادگاه سپرد. مهم‌ترین راه‌هایی که از رهگذر آنها می‌توان حفاظت از هویت

59 . Cross - Examination .

60 . Rook, P. , The standing of victims in the English criminal justice system, Paper that Presented at the Conference Protecting Victims of Crime in European Union, Trier, November 2001, pp. 38-39.

61 . Doak, J. , The victim and the criminal process: An analysis of recent trends in regional and international tribunal, op. cit, p. 17.

بزهدیدگان را بهتر تضمین کرد عبارت‌اند از: ۱. گرفتن تعهد کتبی از کارمندان تازه وارد همه نهادها و سازمان‌های دولتی و غیردولتی که به گونه‌ای با بزهدیدگان در ارتباطند برای حفاظت از هویت بزهدیدگان. ۲. برگزاری دوره‌های آموزشی منظم برای کارکنان مربوط برای آموزش چگونگی حفاظت از هویت بزهدیدگان. ۳. اطمینان از اینکه سیستم‌های رایانه‌ای مربوط به سیستم‌های امنیتی مجهزند و به خوبی از اطلاعات هویت بزهدیدگان محافظت می‌کنند. ۴. تغییر پیوسته گذرواژه رایانه‌ها و...^{۶۲} در این راستا چند نظام حقوقی تلاش کرده‌اند چاپ نام بزهدیدگان در رسانه‌ها را ممنوع اعلام کنند. «در کانادا، هلند و پادشاهی انگلستان انتشار جزئیاتی که ممکن است به افشای هویت بزهدیده تجاوز جنسی منجر شود ممنوع است. در استرالیا، جنوبی آدرس بزهدیدگان و گواهان در ورقه گواهی - ای که پیش از رسیدگی‌های ارجاعی^{۶۳} یا در حین آن در دسترس مظنون قرار می‌گیرد، درج نمی‌شود. بزهدیدگان هنگام سوگند خوردن به منزله گواه در دادگاه ملزم به بیان آدرس خود نمی‌شوند. در مکزیک مکان‌های ویژه‌ای برای بزهدیدگان جهت جرم‌های جنسی وجود دارد، به گونه‌ای که محرمانگی و حق خلوت را می‌توان حفظ کرد.»^{۶۴، ۶۵}

۶۲. مهرداد، رایجیان اصلی؛ بزهدیده‌شناسی حمایتی، ص ص ۵۶-۵۵.

63. Committal Proceedings.

۶۴. اداره کنترل مواد مخدر و پیشگیری از جرم سازمان ملل متحد، همان، ص ص ۷۸-۷۷.

۶۵. شایان ذکر است در اساسنامه‌ها و رویه محاکم بین‌المللی نیز تدابیر مختلفی در جهت حفاظت از امنیت شهود و بزهدیدگان اتخاذ شده است. برای اطلاع بیشتر در این مورد نگاه کنید به: لیل‌اسادات، اسدی؛ حفظ امنیت و هویت بزهدیدگان و گواهان در دادرسی‌های بین‌المللی، مجموعه مقالات تازه‌های علوم جنایی، نشر میزان، ۱۳۸۸، ص ص ۴۳-۱۵. همچنین نگاه کنید به:

Doak, J., The victim and the criminal process: An analysis of recent trends in regional and international tribunals, op. cit, pp. 7-11.

۲. ۱. تأمین امنیت بزه‌دیده در حقوق کیفری ایران

در قوانین کیفری اعم از قانون مجازات اسلامی و قانون آیین دادرسی کیفری به جز چند مورد خاص ترتیبات خاصی در جهت حفظ امنیت بزه‌دیده پیش‌بینی نشده است. با این حال در لوایح تهیه شده توسط قوه قضائیه به این جنبه مهم از حقوق بزه‌دیده توجه شده است. تأمین امنیت بزه‌دیده از رهگذر تدابیر مختلف محقق می‌شود.

۱. ۲. ۱. تأمین امنیت از رهگذر جرم‌انگاری تهدید بزه‌دیده و شهود

برخلاف بسیاری از کشورها، در قانون مجازات اسلامی ۱۳۷۵ فصلی به عنوان جرائم علیه عدالت پیش‌بینی نشده است. بالتبع در این قانون تهدید بزه‌دیده برای امتناع از شکایت نیز جرم‌انگاری نشده است. چنانچه فردی از طریق تهدید، بزه‌دیده یا شاهد را از شکایت یا شهادت در دادگاه بازدارد این عمل مشمول مقررات عام تهدید مندرج در ماده ۶۶۹ خواهد شد. طبق این ماده «هرگاه کسی دیگری را به هر نحو تهدید به قتل یا ضررهای نفسی یا شرفی یا مالی و یا به افشاء سری نسبت به خود یا بستگان او نماید اعم از اینکه به این واسطه تقاضای وجه یا مال یا تقاضای انجام یا ترک فعلی را نموده یا ننموده باشد به مجازات شلاق تا ۷۴ ضربه یا زندان از دو ماه تا دو سال محکوم خواهد شد.» با توجه به قید مذکور در انتهای ماده «تقاضای انجام یا ترک فعل» می‌توان تهدید فرد نسبت به بزه‌دیده یا شاهد را تحت این عنوان تعقیب کرد. با این حال به دلیل اهمیت این عمل شایسته بود در ماده جداگانه این عمل جرم‌انگاری می‌شد. تدوین‌کنندگان لایحه قانون مجازات اسلامی با وقوف به این امر تهدید شاهد یا بزه‌دیده را در شمار جرائم علیه عدالت قضایی آورده‌اند. امید می‌رود با تصویب این ماده این خلاء قانونی مرتفع شود.

۲.۲. ۱. تأمین امنیت از رهگذر قرارهای تأمین و نظارت کیفری

علاوه بر عدم جرم‌انگاری تهدید بزه‌دیده و شاهد، در قانون آیین دادرسی کیفری ترتیبات خاصی برای جلوگیری از روبه‌رویی بزه‌دیده و متهم اندیشیده نشده است. در عمل در بسیاری از موارد هر دو طرف دعوا مجبورند در هنگام تعقیب دعوا اعم از مرحله تعقیب و محاکمه در مکانی نزدیک به هم و در کنار هم منتظر رسیدگی باشند. بالتبع این مسأله می‌تواند موجب دلهره و دل‌نگرانی بزه‌دیده شود. البته پیشنهاد جداسازی اتاق انتظار یا راهرو با توجه به وضعیت فعلی دادگاه‌ها و دادرها که ساختمان‌هایی قدیمی هستند و راهروهای باریک دارند و عموماً با ازدحام جمعیت روبه‌رو است مشکل است. با این حال می‌توان از طریق گماردن مأموران رسمی در کنار بزه‌دیده امنیت خاطر وی نسبت به تهدیدهای احتمالی متهم را تأمین کرد.^{۶۶}

در قانون آیین دادرسی کیفری ۱۳۷۸ ترتیبات خاصی در جهت عدم مواجهه متهم و بزه‌دیده اتخاذ نگردیده است. با این حال در ماده ۱۵۱ ردپای اندکی از سیاست متقن در جهت لزوم عدم مواجهه متهم و شهود مشاهده می‌شود.^{۶۷} طبق ماده مذکور «قاضی از هر یک از شهود و مطلعین جداگانه و بدون حضور متهم تحقیق می‌نماید و اظهاراتشان را نوشته به امضا یا اثر انگشت آنان می‌رساند. تحقیق مجدد و مواجهه آنان در صورت ضرورت بلامانع است.» در ادامه همین ماده، ماده ۵۲ بیان کرده «بازجویی از شهود و

۶۶. سمیه، حسامی؛ حمایت کیفری از زنان در برابر خشونت خانوادگی، پایان‌نامه کارشناسی ارشد حقوق جزا و جرم‌شناسی، دانشگاه تربیت مدرس، ۱۳۸۴، ص ۱۵۱-۱۵۰.

۶۷. برای مطالعه بیشتر در زمینه روش‌های حمایت از شهود در فرآیند کیفری نگاه کنید به: زینب، باقری-نژاد؛ حمایت از شهود در فرآیند کیفری، فصلنامه مطالعات پیشگیری از جرم، شماره ۶، ۱۳۷۸، ص ص ۱۳۹-۱۱۲.

مطلعین قبل از محاکمه غیرعلنی است. « به نظر می‌رسد این مقرره پاسخگویی این نیاز مهم شهود و بزه‌دیدگان نباشد. به ویژه اینکه اشاره‌ای به بزه‌دیدگان نکرده است.

لایحه آیین دادرسی کیفری به‌طور مفصل‌تری به این موضوع پرداخته و تدابیر مختلفی پیش‌بینی کرده است. ماده ۴۷-۱۲۵ بیان داشته: «هرگاه خطر جانی یا حیثیتی و یا ضرر مالی نسبت به شاهد یا مطلع یا خانواده آنها وجود داشته باشد، اما استماع اظهارات آنها ضروری باشد بازپرس به منظور حمایت از شاهد یا مطلع با ذکر علت در پرونده تدابیر زیر را اتخاذ می‌کند: الف) عدم مواجهه حضوری بین شاهد یا مطلع یا شاکی یا متهم؛ ب) عدم افشای اطلاعات مربوط به هویت، مشخصات خانوادگی و محل سکونت یا فعالیت شاهد یا مطلع، ج) فراهم ساختن امکان استماع اظهارات شاهد یا مطلع در خارج از دادسرا با وسایل ارتباط از راه دور. تبصره ۱: بازپرس در صورت شناسایی شاهد یا مطلع توسط متهم یا متهمان و یا وجود قرائن یا شواهد مبنی بر احتمال شناسایی و وجود خطر برای آنها به درخواست شاهد یا مطلع تدابیر لازم را از قبیل آموزش برای حفاظت از سلامت جسمی و روحی یا تغییر مکان آنها اتخاذ می‌کند. تبصره ۲: ترتیبات فوق باید به نحوی صورت پذیرد که منافی حقوقی دفاعی متهم و دادرسی عادلانه و منصفانه نباشد. «

این ماده تحولی مهم است ولی با این حال شایسته بود تدابیری جهت محافظت از بزه‌دیده در برابر روبه‌رو شدن با متهم و همچنین اخذ اطلاعات در مواردی که بیم خطری برای وی وجود دارد نیز پیش‌بینی می‌شد. با توجه به اینکه این ماده این ترتیبات را صرفاً در خصوص شاهد پیش‌بینی کرده تسری آن نسبت به بزه‌دیده اندکی مشکل است.

۳. ۲. ۱. تأمین امنیت از رهگذر جلوگیری از افشای هویت بزه‌دیده

در قانون آیین دادرسی کیفری ۱۳۷۸ ترتیبات خاصی جهت جلوگیری از افشای نام و هویت بزه‌دیده اتخاذ نشده بود. همان‌گونه که گفته شد این امر به ویژه در جرائم جنسی

بسیار مهم است. با این حال ماده ۱۸۸ در میان مصادیق محاکمات غیرعلنی دو مصداق که به نوعی در جهت حمایت از بزه‌دیده است را در شمار محاکمات غیرعلنی آورده است. طبق این ماده محاکمات دادگاه علنی است به استثنای موارد زیر به تشخیص دادگاه: ۱. اعمال منافعی عفت و جرائمی که برخلاف اخلاق حسنه است. ۲. امور خانوادگی یا دعاوی خصوصی به درخواست طرفین ...» غیرعلنی برگزار شدن این نوع دعاوی موجب می‌شود مشخصات بزه‌دیدگان بر همه عیان نشود و آن‌ها از ترس افشا شدن هویت‌شان از دادخواهی امتناع می‌کنند.

طبق تبصره ۱ این ماده «منظور از علنی بودن محاکمه عدم ایجاد مانع جهت حضور افراد در دادگاه است. خبرنگاران و رسانه‌ها می‌توانند با حضور در دادگاه از جریان رسیدگی گزارش مکتوب تهیه کرده و بدون ذکر نام یا مشخصات که معرف هویت فردی یا موقعیت اداری اجتماعی شاکی و مشتکی عنه باشد منتشر نماید. تخلف از حکم قسمت اخیر این تبصره در حکم افترا است.»^{۶۸} ملاحظه می‌شود که در مواردی که محاکمه علنی است رسانه‌ها نمی‌توانند نام و هویت شاکی را منتشر کنند. در غیر این صورت به مجازات مقرر در ماده ۶۹۷ قانون مجازات اسلامی یعنی یک ماه تا یک سال حبس و تا ۷۴ ضربه شلاق یا یکی از آنها محکوم خواهد شد.

علی‌رغم این مقرره، این ماده پاسخگوی این نیاز بزه‌دیدگان نیست. از این رو در مواد

۶۸. برای مطالعه بیشتر در مورد علنی بودن دادرسی نگاه کنید به: سمیه، نیکویی؛ علنی بودن دادرسی به عنوان یکی از اصول منصفانه، پایان‌نامه کارشناسی ارشد حقوق جزا و جرم‌شناسی، دانشگاه تربیت مدرس، ۱۳۸۶. همچنین برای مطالعه بیشتر در خصوص علنی بودن و حفظ حقوق بزه‌دیده نگاه کنید به: پیمان، ابراهیمی؛ تأثیر جنبش بین‌المللی بزه‌دیده‌شناسی حمایتی در مقررات دادرسی کیفری ایران، پایان‌نامه کارشناسی ارشد حقوق جزا و جرم‌شناسی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد نراق، ۱۳۸۵، صص ۱۴۷-۱۴۵.

مختلف لایحه آیین دادرسی کیفری ترتیبات مختلفی در جهت حفظ هویت و مشخصات بزه‌دیده در نظر گرفته شده است. از جمله در ماده ۱۳-۱۲۱ ضابطان دادگستری مکلف شده‌اند از افشای اطلاعات مربوط به هویت و محل اقامت بزه‌دیده و شهود جز در مواردی که قانون معین می‌کند خودداری کنند. طبق ماده ۳۶-۱۲۱ عدم رعایت این امر موجب محکومیت ضابطان به سه ماه تا یک سال انفصال از خدمات دولتی خواهد بود. طبق ماده ۱۱-۱۲۳ نیز «بازپرس مکلف است در مواردی که دسترسی به اطلاعات فردی بزه‌دیده از قبیل نام و نام خانوادگی، نشانی و شماره تلفن، احتمال خطر و تهدید جدی علیه تمامیت جسمانی و حیثیت بزه‌دیده را به همراه داشته باشد تدابیر مقتضی را برای جلوگیری از این دسترسی اتخاذ کند. این امر در مرحله رسیدگی در دادگاه نیز به تشخیص رئیس دادگاه و با رعایت مصالح بزه‌دیده قابل اعمال است.» این ترتیبات در کنار ماده ۱۸-۱۳۳ که به بحث علنی بودن محاکمات و مستثنایات آن پرداخته می‌تواند تمهیدات لازم جهت حفظ هویت بزه‌دیدگان را در آینده فراهم سازد و از این طریق یکی از دغدغه‌های مهم بزه‌دیدگان یعنی تأمین امنیت را محقق سازد.

۲. افزایش رضایتمندی بزه‌دیده از رهگذر مطلع ساختن وی

«آگاه‌سازی یا اطلاع‌رسانی یکی از آشکارترین حقوق عینی-مادی بزه‌دیده و یکی از مهم‌ترین راه‌های پاسخگویی به نیازهای وی است. با توجه به گوناگونی مرحله‌های فرآیند جنایی و نقش و جایگاه حساس بزه‌دیده در آن، این آگاه‌سازی جنبه‌های گوناگونی به خود می‌گیرد به گونه‌ای که می‌توان از اطلاع‌رسانی به بزه‌دیدگان درباره نقش و قلمرو خود، زمان‌بندی و روند رسیدگی‌ها و وضعیت پرونده‌های خود به‌ویژه در مورد جرم‌های

شدید و زمانی که چنین اطلاعاتی را درخواست کرده باشند سخن گفت.^{۶۹}

یکی از جنبه‌های مهم اطلاع‌رسانی که از اهمیت شایانی برخوردار است و از آن به عنوان مهم‌ترین نیاز بزه‌دیدگان یاد می‌شود حق کسب اطلاع در مورد پرونده کیفری است. یعنی بزه‌دیدگان از مقامات ذی‌ربط انتظار دارند که نسبت به حقوق آنها علاقمند و پی‌گیر باشند و همواره ارتباط و تبادل اطلاعات پیرامون چگونگی پرونده را با آنها برقرار و حفظ نمایند.^{۷۰} پژوهش‌نشان می‌دهد که بزه‌دیدگانی که به این شکل از سوی مقام‌های قانونی آگاه نگه داشته می‌شوند احتمال بیشتری هست که روش نظام عدالت را منصفانه تلقی کرده و احساس کنند که مقام‌های قانونی با احترام و شأن انسانی با آنان رفتار کرده‌اند.^{۷۱}

«مشارکت بزه‌دیده در تصمیم‌گیری ایجاب می‌کند که بزه‌دیدگان از پیشرفت‌های به‌دست آمده در پرونده به‌ویژه در مورد تصمیم اتخاذ شده نیز آگاه شوند.»^{۷۲} پژوهش‌های صورت گرفته نشان می‌دهد که بزه‌دیدگانی که مقام‌های قانونی آنان را از روند پرونده آگاه کرده‌اند احساس می‌کنند که فرصتی برای ابراز تمایلات خود یافته‌اند، مقام‌های قانونی این تمایلات را در نظر گرفته و بر پیامد پرونده مقداری تأثیر داشته‌اند.^{۷۳} آگاهی‌دهی به بزه‌دیده در خصوص روند پیشرفت پرونده به آن معنا است که مقام‌های عدالت کیفری وی را فراموش نکرده‌اند و موقعیت و علاقه وی را نسبت به پرونده در دست رسیدگی درک

۶۹. مهرداد، رایجیان اصلی؛ بزه‌دیده‌شناسی حمایتی، همان، صص ۶۰-۵۹.

۷۰. عزت، فتاح؛ از سیاست مبارزه با بزهکاری تا سیاست دفاع از بزه‌دیده، ترجمه سوسن خطاطان و علی

حسین نجفی ابرندآبادی، مجله حقوقی دادگستری، شماره ۳، ۱۳۷۱، صص ۹۸.

۷۱. اداره کنترل مواد مخدر و پیشگیری از جرم سازمان ملل متحد، همان، صص ۷۶.

۷۲. همان، صص ۸۲-۸۱.

۷۳. همان، صص ۸۲.

می‌کنند.^{۷۴}

حق مطلع شدن از جمله وجوه مشارکت انفعالی است. در واقع در این نوع مشارکت برخلاف مشارکت فعال که به بزه‌دیده اجازه مشارکت در روند تصمیم‌گیری داده می‌شود و او می‌تواند با بیان حقایق و وقایع مربوط به رویداد مجرمانه نگرانی‌ها، نظرات و نیازهای خود در رسیدگی‌ها مشارکت داشته باشد، در این نوع مشارکت به او این پیام داده می‌شود که وی حق آگاهی از پرونده را دارد. زیرا، او نگران روند پرونده است و حق دارد که از آن باخبر شود. این مورد احترام به بزه‌دیده و قدرشناسی از او را می‌رساند.^{۷۵}

حق بزه‌دیده در اطلاع از روند رسیدگی باید به عنوان اصل پذیرفته شود مگر آن که این اطلاع موجب شود روند تحقیقات با خطر یا مشکلی روبه‌رو شود که در این صورت باید از انجام آن پرهیز شود.^{۷۶} علاوه بر این آگاه‌سازی بزه‌دیدگان از اتهام یا اتهام‌های وارده بر متهم، تاریخ و مکان رسیدگی به اتهام‌های متهم و اطلاع در موارد نقش گواهان، شرایط اعطای آزادی با قید کفالت یا وثیقه به متهم، اطلاع‌رسانی درباره حق درخواست آزادی با قید کفالت یا وثیقه و اطلاع‌رسانی درباره آزادی متهم بازداشت شده، متهم یا محکوم گریخته و محکوم حائز شرایط آزادی مشروط از جمله مهم‌ترین موضوعاتی است که باید بزه‌دیده از آن‌ها مطلع گردد.^{۷۷} جنبه دیگر اطلاع‌رسانی به بزه‌دیده مطلع ساختن بزه‌دیده از حقوق فردی در فرآیند کیفری است. آشنا ساختن بزه‌دیدگان نسبت به حقوقی که قانون به آنها اعطا نموده است در بازیابی موقعیت اجتماعی آنان مؤثر است، از بزه-

۷۴. حسامی، سمیه؛ همان، ص ۷۷.

۷۵. ابراهیمی، پیمان؛ همان، ص ۱۳۹.

۷۶. مهرداد، رایجیان اصلی؛ بزه‌دیده‌شناسی حمایتی، همان، ص ۶۰.

۷۷. همان، ص ص ۶۱-۶۰.

دیدگی مجدد آنان جلوگیری می‌کند چه آنکه بزه‌کاران اغلب به شکار طعمه‌هایی می‌پردازند که تبعات کمتری داشته باشند. به همین جهت انسان‌های کم‌سواد و ناتوان و ناآشنا به قانون بیش از بقیه مورد گزینش بزه‌کاران قرار می‌گیرند.^{۷۸} «برای نمونه بزه‌دیدگان حق دارند که در نخستین فرصت از خدمات و راه‌های موجود جبران آثار بزه دیدگی خود آگاه شوند زیرا، در این صورت می‌توانند امکانات موجود برای احقاق حق و جبران را بهتر برآورد و گزینش کنند. این آگاه‌سازی درباره بزه‌دیدگان خاص اهمیت بیشتری می‌یابد. زیرا، باید با شرایط ویژه آنان سازگار باشد. برای نمونه آگاه‌سازی کودک بزه‌دیده از خدمات و راه‌های موجود جبران آثار بزه‌دیدگی باید به سرپرست یا نماینده قانونی او اعلام شوند.»^{۷۹} تدابیری مانند حق داشتن وکیل در سراسر فرآیند کیفری، حق طرح دعوای خصوصی در ضمن دعوای عمومی، درخواست قرار تأمین مدنی در ضمن دعوای کیفری، تجدید نظرخواهی، حق مطالبه خسارت ناشی از دادرسی، معافیت بزه‌دیده از پرداخت هزینه دادرسی در صورت اعسار و مدت تجدید نظرخواهی از نمونه‌های برجسته حمایت حقوقی به‌شمار می‌آیند که حق مسلم هر بزه‌دیده‌ای است که از این حقوق استفاده کند و هیچ استثنایی بر آن وارد نیست.^{۸۰}

اهمیت اطلاع‌رسانی موجب شده که بند ۶ اعلامیه عدالت برای بزه‌دیدگان و قربانیان سوءاستفاده قدرت بیان کند «شیوه‌های قضایی و اجرایی را در پاسخگویی به نیازهای بزه‌دیدگان به شکل زیر باید کارآمد ساخت. الف) آگاه‌سازی بزه‌دیدگان از نقش و قلمرو خود، زمان‌بندی و روند پیشرفت رسیدگی‌ها و وضعیت پرونده‌های‌شان - به ویژه در مورد

۷۸. عبدالعلی، توجهی؛ جایگاه بزه‌دیده در سیاست جنایی ایران، همان، ص ۱۸۴.

۷۹. مهرداد، رایجیان اصلی؛ بزه‌دیده‌شناسی حمایتی، همان، ص ۶۰.

۸۰. پیمان، ابراهیمی؛ همان، ص ۱۱۲.

جرم‌های شدید- و هرگاه چنین اطلاعاتی را درخواست کرده باشند ...»

۱. ۲. حق اطلاع‌رسانی به بزه‌دیده در حقوق کیفری تطبیقی

نظام‌های حقوق تطبیقی در هر دو جنبه حق اطلاع‌رسانی یعنی حق مطلع شدن نسبت به سرنوشت پرونده و حق مطلع شدن نسبت به حقوق بزه‌دیده در فرآیند دادرسی کیفری تدابیر مختلف و متنوعی را اتخاذ کرده‌اند. رویه کشورهایی که از گروه حقوق کامن‌لا هستند متفاوت از رویه کشورهایی است که از گروه حقوق رومی- ژرمنی هستند.

۱. ۱. ۲. رویکرد حقوق کیفری کامن‌لا به حق اطلاع‌رسانی

«برخی از نظام‌های حقوقی مأمور پلیس تحقیق‌کننده درباره پرونده را تشویق می‌کند که از بزه‌دیده بپرسد که آیا می‌خواهد از روند پرونده آگاه شود یا خیر. در صورت مثبت بودن پاسخ برای متوجه کردن مقام تعقیب در پرونده وی علامتی زده می‌شود. تا هنگامی که پرونده را پلیس بررسی کند این کارگزاری مسئول آگاه کردن بزه‌دیده از روند پرونده است. این مسئولیت به همراه خود پرونده به مقام تعقیب منتقل می‌شود. در برخی از نظام‌های حقوقی در مورد جرم‌های شدید (مانند تجاوز جنسی و قتل) مقام تعقیب باید بزه‌دیده یا خانواده وی را برای یک بحث خصوصی دعوت کند که طی آن تصمیم‌هایی که باید اتخاذ شود توضیح داده می‌شود.»^{۸۱} از جمله این کشورها می‌توان به هلند و انگلستان اشاره کرد که دادستان را برای دعوت از بزه‌دیده یا خانواده وی برای بحث و توضیح درباره تصمیم‌های گرفته شده، مکلف کرده‌اند.^{۸۲}

۸۱. اداره کنترل مواد مخدر و پیشگیری از جرم سازمان ملل متحد، همان، ص ۸۲

۸۲. مهرداد، رایجیان اصلی؛ بزه‌دیده‌شناسی حمایتی، همان، ص ۶۱.

در نظام حقوقی آمریکا، حق مطلع شدن از وضعیت پرونده به ویژه حق مطلع شدن در مورد محکومیت مجرم، مجازات وی، حبس وی و آزادی وی از جمله حقوقی است که در بسیاری از ایالت‌ها به رسمیت شناخته شده است.^{۸۳} طبق تحقیقاتی که در این کشور صورت گرفته بزه‌دیدگان اعلام کرده‌اند که حق اطلاع نسبت به بازداشت مظنون بیشترین طرف‌دار را دارد و بزه‌دیدگان مایل هستند در اسرع وقت نسبت به بازداشت مظنون اطلاع پیدا کنند.^{۸۴}

رویه‌های مشابه در کشورهای دیگر نیز مشاهده می‌شود. به عبارت دیگر همان‌گونه که گارلند بیان کرده هم اکنون فرآیند خصوصی شدن بر بزه‌دیده متمرکز شده است. بزه‌دیدگان باید مطلع شوند، در فرآیند کیفری از زمان شکایت و اعلام جرم تا زمان محکومیت و حتی پس از آن مشارکت فعال داشته باشند.^{۸۵} در واقع گارلند در اثر ارزشمند خود بر این نکته تأکید می‌ورزد که بزه‌دیده در نظام‌های کیفری کنونی نقش فعالی دارند و مشارکت آنها می‌تواند به صورت مطلع شدن از جریان رسیدگی و پرونده و یا حتی اظهار بیان در خصوص نوع مجازات مناسب باشد.^{۸۶} «سرویس تعقیب سلطنتی»^{۸۷} انگلستان در سال ۱۹۹۳ دستورالعملی در مورد نحوه برخورد با شهود بزه‌دیدگان را منتشر کرد. در این

83 . Goodrum, S. , op. cit, p. 728.

84 . Davis, R. C. , Mulford, C. , Victim rights and new remedies: Finally getting victims their due, Journal of Contemporary Criminal Justice, Vol. 24 No. 2. 2008, p. 200.

85 . Garland, D. , The culture of control: Crime and social order in contemporary society, Chicago, IL, University of Chicago Press, 2001, p. 179.

86 . Marshall, S. E. , Victims of crime: Their station and its duties, Critical Review of International Social and Political Philosophy, Vol. 7 No. 2, 2004, pp. 104–105.

87 . Crown Prosecution Service

دستورالعمل بیان شد که مقامات دادستانی باید تلاش نمایند که در دادگاه از طریق ارائه اطلاعات مناسب و مفید به بزه‌دیدگان و شهود کمک کنند، منافع شهود را در محاکمه تعقیب کنند و در زمان محاکمه در هر موقع که ممکن و میسر است نتایج پرونده را برای بزه‌دیده بازگو و تشریح کنند.^{۸۸}

طبق تقسیمات صورت گرفته حقوق بزه‌دیده به دو گروه تقسیم می‌شوند. در گروه اول که حقوق موسوم به «حق خدمات»^{۸۹} هستند حقوقی مثل حق بهره‌مندی از حمایت از بزه‌دیده در خارج از دادگاه، حمایت از شهود در جلسه رسیدگی و حقوق ویژه بزه‌دیدگان خاص یا شهود جای می‌گیرند. در مقابل دسته دوم حقوق، حقوق موسوم به «حقوق دادرسی»^{۹۰} هستند. حق تصمیم‌گیری در خصوص شروع و ادامه تعقیب در شمار این حقوق قرار می‌گیرند.^{۹۱} حق مطلع شدن در تقسیم‌بندی حقوق جزو «حقوق خدمات» قرار می‌گیرد.^{۹۲}

طبق «منشور بزه‌دیدگان» انگلیس^{۹۳} بایستی دستگیری متهم و اینکه آیا متهم تعقیب شده یا نه به بزه‌دیده اطلاع داده شود. اگر متهم دستگیر شود یا مورد تعقیب قرار بگیرد باید به وی گفته شود که آیا تمایل دارد در آینده اطلاعات بیشتری در خصوص پرونده همانند

88 . Doak, J. , Victims rights in criminal trials: Prospects for participation, Journal of Law and Society, Vol. 32 No. 2, 2005, p. 303.

89 . Service Rights .

90 . Procedural Rights .

91 . Ashworth, A. , The criminal process, Oxford University Press, Oxford, 1998, pp. 33- 37.

92 . Ibid, pp. 33-37.

93 .Victims Charter (1996) .

تاریخ محاکمه، حکم نهایی و معامله اتهام به اطلاع وی رسانده شود یا نه. در طرح‌های اولیه آزمایشی این اطلاعات از طریق نامه به بزه‌دیده اطلاع داده می‌شد. چنانچه مجرم جرائم جنسی یا جرائم خشن به حبس‌های طولانی (۴ سال به بالا) محکوم می‌شدند، سرویس خدمات مربوط به تعلیق مراقبتی تاریخ آزادی مجرم را به بزه‌دیده اطلاع می‌داد.^{۹۴} در سال ۱۹۹۷ در خصوص اثربخشی این روش تحقیقی صورت گرفت. طبق این تحقیق نیمی از بزه‌دیدگان خواستار آن بودند که از نتایج رسیدگی و رخدادهای پرونده مطلع شوند. با این حال بسیاری از بزه‌دیدگان از خدمات ارائه شده و اطلاع‌رسانی رضایت نداشتند و ۲۰ درصد نیز معتقد بودند که اطلاعات ارائه شده مفید نبوده است. علت عدم رضایت بزه‌دیدگان عدم بیان تمام حقایق پرونده و نبود فرصت کافی برای تشریح تصمیمی که اتخاذ شده است، بود. این مشکل از آنجا ناشی می‌شد که اغلب تصمیم‌ها توسط مقامات دادستانی اتخاذ می‌شد و توسط پلیس ابلاغ می‌شد و پلیس علت اتخاذ تصمیم را نمی‌دانست و لذا نمی‌توانست بزه‌دیده را نسبت به تصمیم اتخاذ شده در پرونده توجیه کند.^{۹۵}

در سال ۲۰۰۰ تلاش‌هایی جهت رفع این مشکل آغاز شد. طبق پاراگراف ۶-۸ «قانون دادستان‌های سلطنتی»^{۹۶} اطلاع به بزه‌دیدگان در خصوص تصمیم‌های مهم و اساسی بسیار ضروری است. باید بزه‌دیده از تصمیم‌های مهم صورت گرفته در پرونده همانند تصمیم بر عدم تعقیب متهم یا تصمیم مبنی بر تخفیف اتهامات مطلع گردد. علاوه بر این در سال

94 . Sanders, A. , op. cit. pp. 213-214.

95 . Hoyle, C. , Cape, E. , Morgan, R. , Sanders, A. , Evaluation of the one stop shop and victim statement pilot Projects, Home Office, London, 1998.

96 . Code for Crown Prosecutors (2000) .

۲۰۰۰ دستورالعمل جدیدی صادر شد که بیان می‌کرد در چنین پرونده‌هایی (زمانی که تصمیم به عدم تعقیب گرفته می‌شود یا اتهامات تخفیف پیدا می‌کند) دادستانی باید با بزه‌دیده و خانواده وی صحبت کرده و وضعیت پرونده را برای وی تشریح کند. در حال حاضر به منظور اینکه بتوان علت تصمیم اتخاذی را تشریح کرد از نامه‌های بیشتری استفاده می‌شود. چنانچه بزه‌دیده پس از مطالعه نامه اطلاعات بیشتری را درخواست کند از مکالمه تلفنی و جلسات حضوری که فرصت پاسخگویی به سؤالات وجود دارد و می‌توان علت اتخاذ تصمیم را تشریح کرد استفاده می‌شود.^{۹۷} زمانی که اطلاع‌رسانی به صورت مشورت‌دهی است و حالت توجیهی پیدا کند بسیار مؤثر است، زیرا، که این روش به بزه‌دیدگان کمک می‌کند که بدانند در پرونده آنها چه اتفاقی افتاده است. این رویکرد بدون اینکه خللی به حقوق متهم وارد آورد موجب رضایتمندی بزه‌دیدگان می‌شود. در عمل اطلاعات و اتفاقات رخ داده در زمینه زندانیان به صورت فوری اطلاع داده می‌شود ولی اطلاعات راجع به پرونده‌ای که در جریان است پس از اخذ تصمیم نهایی اطلاع داده می‌شود. اطلاع‌رسانی پس از اخذ تصمیم نهایی بزه‌دیدگان را از ارائه اطلاعاتی که می‌تواند در نتیجه نهایی تأثیرگذار باشد محروم و بی‌بهره می‌سازد. در حال حاضر تصمیم‌هایی که از طرف دادستان‌ها اتخاذ می‌شود مانند تصمیم به عدم تعقیب و یا تخفیف اتهام‌ها برای بزه‌دیدگان تشریح می‌شود و تصمیم‌های دادگاه از جمله قرار کفالت، حکم و مجازات تعیین شده توسط نامه به اطلاع بزه‌دیده می‌رسد. اطلاع‌رسانی به بزه‌دیدگانی که برای اولین بار وارد فرآیند کیفری می‌شوند بسیار مهم است زیرا، آنها اطلاعات اندکی در خصوص اینکه چه چیزی در پرونده اتفاق افتاده و چرا این امر اتفاق افتاده، دارند و چنانچه از آنها

97. Sanders, A. , op. cit, pp. 214 -215.

مطلع نشوند دچار سرگردانی می‌شوند.^{۹۸، ۹۹}

۲.۱.۲. رویکرد حقوق کیفری رومی - ژرمنی به حق اطلاع‌رسانی

حق مطلع شدن از روند رسیدگی در حقوق آلمان نیز محترم شمرده شده است. در هر مرحله از فرآیند کیفری، وکیل بزهدیده حق دارد که اوراق راجع به تحقیقات را مشاهده و از اوراق پرونده رونوشت بردارد. این حق در هنگام اقامه دعوی مدنی می‌تواند برای بزهدیده مثر ثمر باشد. چنانچه دادگاه تصمیم به مختومه کردن پرونده و بایگانی کردن آن بگیرد باید بزهدیده از این تصمیم مطلع شود. بزهدیده حق اطلاع در خصوص نتایج فرآیند دادگاه را دارد. باید نسبت به اینکه چه تصمیمی در خصوص پرونده گرفته شده مطلع گردد. علاوه بر این حق مطلع شدن در خصوص لغو قرار بازداشت موقت را دارد. بزهدیده حق دارد بداند که آیا متهم بازداشت شده یا اینکه آزاد است. این حق در سرتاسر فرآیند کیفری برای بزهدیده به رسمیت شناخته شده است، حتی در زمانی که به درخواست آزادی مشروط رسیدگی می‌شود. در زمانی که بزهدیده به عنوان تعقیب‌کننده ثانویه^{۱۰۰} و فرعی^{۱۰۱} وارد فرآیند می‌شود نیازی نیست که برای اخذ اطلاعات در خصوص سرنوشت پرونده دلیل موجهی ارائه کند. حق بزهدیده برای دسترسی به اطلاع راجع به پرونده زمانی قابل نقض است و منافع بسیار مهم مجرم اقتضا می‌کند که وی به اطلاعات دسترسی نداشته

98 . Ibid, pp. 215-216.

99 . برای اطلاع بیشتر در زمینه رویکرد حقوق انگلیس به حق اطلاع‌رسانی به بزهدیده نگاه کنید به :
Wolhuter, L. , Olley, N. , Denham, D. , Victimology, victimization and victims' rights,
Cavendish, London and New York, 2009, pp. 155-172.

100 . Collateral Prosecutor

101. Auxiliary Prosecutor

باشد.^{۱۰۲}

جنبه دیگر حق اطلاع‌رسانی یعنی حق مطلع شدن از حقوق خود نیز از اهمیت بسیاری برخوردار است. در بسیاری از ایالت‌های آمریکا این حق به عنوان یکی از حقوق مهم بزه‌دیدگان به رسمیت شناخته شده است.^{۱۰۳} «نظام‌های حقوقی مختلف رویکردهای مختلفی را در خصوص مجاز شمردن اراده و بررسی دیدگاه‌ها و دغدغه‌های بزه‌دیدگان برگزیده‌اند. صرف‌نظر از اینکه چه رویکردهایی اتخاذ شده است، موفقیت این نظام‌ها به میزان توانایی آنها در آگاه کردن بزه‌دیدگان از حقوق و مسئولیت‌های خود بستگی دارد. شماری از نظام‌های حقوقی درصدد انتشار این گونه اطلاعات برای نمونه به شکل کتاب مانند نخستین کتابچه راهنمای حقوق بزه‌دیدگان در فرانسه که در سال ۱۹۸۲ منتشر شد و بروشورهایی برآمده‌اند که نظام عدالت کیفری و حقوق و وظایف بزه‌دیده را تشریح می‌کنند.»^{۱۰۴} در برزیل و نیجریه نیز سازمان‌های داوطلب به انتشار کتاب‌ها یا بروشورهایی پرداخته‌اند که مطالب اصلی آیین دادرسی را دربرداشته و حقوق و تعهدهای بزه‌دیدگان را توصیف می‌کنند.^{۱۰۵} «نظام‌های حقوقی دیگر به دنبال آن بوده‌اند که از رهگذر گماردن مأموران پلیس، مقام‌های تعقیب و کارکنان ویژه‌ای از دادگاه به منزله مسئول رسیدگی به مسائل بزه‌دیدگان به‌طور کلی و بزه‌دیدگان ویژه، فراهم کردن اطلاعات برای بزه‌دیده را تضمین کنند. این کار برای نمونه در استرالیا، کانادا، هلند و ایالات متحده آمریکا انجام شده است. در فرانسه و ایالات متحده آمریکا و چند استان کانادا، برنامه‌های خدمات‌رسانی

102. Walthers, S. , op. cit, pp. 114-115.

103. Goodrum, S. , op. cit, p. 728.

۱۰۴. اداره کنترل مواد مخدر و پیشگیری از جرم سازمان ملل متحد، همان، ص ۸۱.

۱۰۵. مهرداد، رایجیان اصلی؛ بزه‌دیده‌شناسی حمایتی، همان، ص ۶۱.

به بزه‌دیده معمولاً با موافقت مقام‌های قضایی، دفتری در تک‌تک دادگاه‌ها دارند.^{۱۰۶}

۲.۲. حق اطلاع‌رسانی در حقوق کیفری ایران

در مقررات آیین دادرسی کیفری ایران مقررات جامعی در خصوص حق اطلاع-رسانی به بزه‌دیده پیش‌بینی نشده است. در واقع برخلاف حقوق تطبیقی که مقامات نظام عدالت کیفری ملزم به اطلاع‌رسانی به بزه‌دیده در خصوص سرنوشت پرونده و حقوق وی هستند در حقوق ایران به‌طور ضمنی در برخی موارد محدود مقامات تعقیب و رسیدگی ملزم به مطلع ساختن هستند.

طبق ماده ۱۸۵ قانون آیین دادرسی کیفری دادگاه موظف است وقت رسیدگی را به شاکی و مدعی خصوصی و وکلای آنان ابلاغ کند. طبق ماده ۲۱۶ دادگاه باید نسبت به ابلاغ رأی صادره به شاکی اقدام کند. علاوه بر این طبق ماده ۷۳ شاکی حق دارد هنگام تحقیقات شهود خود را معرفی و دلایل خود را اظهار نماید و نیز از صورت جلسه تحقیقات مقدماتی که منافعی با مجرمانه بودن تحقیقات نباشد پس از پرداخت هزینه رونوشت بگیرد. بدیهی است با این ماده قانون‌گذار حق مطلع شدن بزه‌دیده از جریان پرونده جز در موارد خاص را پذیرفته است. با این حال باید توجه داشت که در اینجا قانون‌گذار صرفاً حق بزه‌دیده را برشمرده و تکلیفی برعهده مقامات قضایی برای ملزم ساختن آنها به اطلاع‌رسانی به بزه‌دیده، آن چنان که در حقوق تطبیقی وجود دارد، پیش‌بینی نشده است. بدیهی است به دلیل اینکه در بسیاری از موارد بزه‌دیدگان از این حق مطلع نیستند چه بسا نتوانند از آن استفاده کنند. لذا ایجاد الزام و تکلیف برای مقامات قضایی به منظور بهره‌مندی بزه‌دیدگان

۱۰۶. اداره کنترل مواد مخدر و پیشگیری از جرم سازمان ملل متحد، همان، ص ۸۱.

از این حق ضروری است.

در لایحه آیین دادرسی کیفری تا حدودی این نقیصه برطرف شده است. طبق ماده ۶-۱۱۱ بزه‌دیده در کنار شاهد و متهم حق آگاهی از حقوق خود در فرآیند دادرسی کیفری را دارد. طبیعی است حق رونوشت از اوراق پرونده یکی از حقوق بزه‌دیده است و باید از این حق مطلع گردد. این ماده در قسمت کلیات لایحه آیین دادرسی کیفری پیش-بینی شده است. بنابراین تکلیفی است که بر عهده کلیه افرادی که با پرونده مرتبط هستند گذاشته شده است اعم از ضابطان دادگستری، مقام تعقیب، مقامات تحقیق و مقامات رسیدگی کننده.

علاوه بر این طبق ماده ۱۲-۱۲۱ «ضابطان دادگستری مکلفند در صورت درخواست شاکی، اطلاعات مربوط به پرونده و هویت متهم را در اختیار او قرار دهند.» ضمانت اجرای عدم انجام این تکلیف در ماده ۳۶-۱۲۱ تعیین و مجازات ۳ ماه تا یک سال انفصال از خدمات دولتی برای ضابطی که این تکلیف را انجام نمی‌دهد تعیین شده است.

در زمینه مطلع شدن بزه‌دیده از حقوق خود و الزام کارکنان نظام عدالت کیفری به اجرای این تکلیف نیز در قانون آیین دادرسی کیفری مقررهای پیش‌بینی نشده است. این نقص بزرگی بود که به قانون آیین دادرسی کیفری وارد بود. هر چند در عمل با تشکیل واحدهای ارشاد و معاضدت‌های قضایی در دادسراها و دادگاه‌ها تا حدودی این نقیصه برطرف می‌شد ولی ضرورتی اجتناب‌ناپذیر در راستای ارتقای موقعیت بزه‌دیدگان است. همین امر موجب شده که در مواد مختلف لایحه آیین دادرسی کیفری حق اطلاع از حقوق، برای بزه‌دیده پیش‌بینی شود.

علاوه بر ماده ۶-۱۱۱ که در پیش به آن اشاره شد، ماده ۱۰-۱۲۱ ضابطان دادگستری را مکلف ساخته شاکی را از حق درخواست جبران خسارت و دریافت خدمات مشاوره‌ای موجود و سایر معاضدت‌های حقوقی آگاه سازند. در این مورد نیز عدم اجرای این تکلیف

موجب محکومیت ضابط متخلف به مجازات تعیین شده در ماده ۳۶-۱۲۱ خواهد شد. علاوه بر این طبق ماده ۳-۱۲۲ ضابطان دادگستری و مقامات قضایی مکلفند بزه‌دیدگان جرائم را از کمک سازمان‌های دولتی مذکور در ماده ۳-۱۲۲ که در زمینه حقوق بزه‌دیدگان فعالیت می‌کنند مطلع سازند. طبیعی است که با توجه به ماده ۶-۱۱۱ که الزام به مطلع ساختن بزه‌دیده از کلیه حقوق پیش‌بینی شده، این تبصره و الزام ضابطان و قضات به مطلع ساختن این حق از جهت تأکید بوده است و با ماده ۶-۱۱۱ خلاء قانونی در زمینه مطلع ساختن بزه‌دیده از حقوق خود رفع خواهد شد.

نتیجه‌گیری

با نگاهی به نظام‌های عدالت کیفری در جهان، می‌توان دریافت که با تجربه دو مرحله مجزا و قابل تأمل از لحاظ جایگاه بزه‌دیدگان در فرآیند عدالت کیفری روبه‌رو هستیم. مرحله نخست، صبغه دولتی‌شدن جرم و به فراموشی سپرده شدن بزه‌دیده است، را نشان می‌دهد به گونه‌ای که نه تنها تعریفی که از جرم در این مرحله ارائه می‌گردد حاکی از رفتار علیه دولت است تا رفتار ناقض حقوق بزه‌دیده، بلکه در فرآیند قضایی نیز بزه‌دیده نقشی منفعل و ابزاری را در روند رسیدگی کیفری ایفا می‌نماید. در واقع، نگرش نظام‌های عدالت کیفری در جهان از منظر کلاسیک به‌طور عمده دولت محور بوده و فرصت اندکی را در اختیار بزه‌دیده به منظور مشارکت فعالانه در فرآیند کیفری قرار می‌دادند. بزه‌دیده به مثابه کنشگری حاشیه‌نشین در فرآیند دادرسی کیفری مورد بی‌توجهی و غفلت متولیان عدالت کیفری قرار می‌گرفت و به نوعی در سایه مقامات دولتی و صرفاً به صورت غیر مستقیم می‌توانست مطالبات، انتظارات و آلام ناشی از تجربه بزه‌دیدگی خود را بیان نماید. در این مرحله به نوعی با نبود و یا دست کم با کمبود جدی اسناد منطقه‌ای و بین‌المللی در خصوص حمایت از بزه‌دیدگان و توجه شایسته به آنان به عنوان یکی از کنشگران اصلی جرم روبه‌رو مواجه هستیم.

وانگهی، به تدریج باگذار از عدالت کیفری سنتی و تولد پارادایم نوینی در حقوق کیفری و به‌ویژه در آموزه‌های جرم‌شناختی تحت قالب عدالت بزه‌دیده‌مدار شاهد ارتقاء جایگاه بزه‌دیده می‌باشیم، به گونه‌ای که چه بسا بتوان از جهانی‌شدن رویکرد حمایتی-ترمیمی عدالت کیفری به بزه‌دیدگان و به‌ویژه افزایش گستره رویکرد حقوق بشری به آنان به عنوان متضررین مستقیم جرم - که قبل از هر چیز باید منافع آنان در فرآیند عدالت کیفری ملحوظ نظر قرار گیرد- سخن به میان آورد.

روند روبه رشدی که خواه در سطح کمی و خواه از منظر کیفی در اسناد منطقه‌ای و

بین‌المللی تصویب شده در خصوص خدمات‌رسانی و اتخاذ ساز و کارهای حمایتی و مساعدتی می‌تواند شاهدهی بر این مدعی باشد که در مرحله دوم به نوعی نظام‌های عدالت کیفری مختلف در سراسر دنیا به پدیده بزه‌دیدگی در قالب تدوین و تصویب قطعنامه‌ها، اعلامیه‌ها، توصیه‌نامه‌ها، منشورها و اصول راهبردی یا راهنما توجه ویژه‌ای را مبذول داشته‌اند که جهت‌گیری همه آنها به سمت تقویت موقعیت بزه‌دیدگان و جبران خسارت وارده به آنان و تا حد امکان، اعاده وضع سابق برای بزه‌دیدگان بوده است.

به این سان، تجلی بازگشت عدالت کیفری هم در سطح منطقه‌ای و هم در سطح بین‌المللی به رویکرد ترمیمی و مساعدتی را می‌توان در مرحله نخست، در اعلامیه اصول اساسی عدالت برای بزه‌دیدگان و قربانیان سوء استفاده از قدرت در سال ۱۹۸۵ مشاهده نمود که مجمع عمومی سازمان ملل آن را به تصویب رساند و سپس شاهد سیر صعودی تهیه و تصویب مجموعه‌ای از اسناد منطقه‌ای و بین‌المللی هستیم که می‌توان گفت جهت‌گیری همه آنها حول محور به رسمیت شناختن حق بهره‌مندی بزه‌دیدگان از دادرسی عادلانه و رعایت موازین آن در فرآیند عدالت کیفری و نیز ارتقاء سطح دسترس‌پذیری خدمات به موازات پیش‌بینی و اتخاذ تدابیر و سازو کارهای حمایتی، مساعدتی و ترمیمی برای بزه‌دیدگان می‌باشد. همچنین بررسی رویکرد حقوق کیفری تطبیقی بیش از هر چیز نشانگر هماهنگی و نزدیکی نظام‌های عدالت کیفری، با وجود تفاوت‌های بنیادین در خاستگاه، در این زمینه دارد. تدوین پیش‌نویس لایحه آیین دادرسی نشان داد که سیاستگذاران جنایی و قانون‌گذار کیفری ایران نیز به دنبال هماهنگی با این فرایند جهانی‌اند. این امر به گونه‌ای است که می‌توان لایحه مذکور را بزه‌دیده محورترین لایحه در بعد از انقلاب دانست. تأمین حق بزه‌دیده بر امنیت و اطلاع‌رسانی در فرآیند کیفری از جمله حقوقی است که در این لایحه مورد توجه قرار گرفته است و به عنوان نمونه‌ای از همسویی حقوق کیفری ایران با تحولات و فراین جهانی توجه به بزه‌دیده در فرایند کیفری محسوب می‌شوند.

منابع

۱. ابراهیمی، پیمان؛ تأثیر جنبش بین‌المللی بزهدیده‌شناسی حمایتی در مقررات دادرسی کیفری ایران، پایان‌نامه کارشناسی ارشد حقوق جزا و جرم‌شناسی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد نراق، ۱۳۸۵.
۲. اداره کنترل مواد مخدر و پیشگیری از جرم سازمان ملل متحد، عدالت برای بزهدیدگان، ترجمه علی شایان، انتشارات سلسبیل، چاپ اول، ۱۳۸۴.
۳. اسدی، لیلاسادات؛ حفظ امنیت و هویت بزهدیدگان و گواهان در دادرسی‌های بین‌المللی، مجموعه مقالات تازه‌های علوم جنایی، نشر میزان، ۱۳۸۸.
۴. باقری‌نژاد، زینب؛ حمایت از شهود در فرآیند کیفری، فصلنامه مطالعات پیشگیری از جرم، شماره ۶، ۱۳۷۸.
۵. توجهی، عبدالعلی؛ جایگاه بزهدیده در سیاست جنایی ایران، رساله دکتری حقوق کیفری و جرم‌شناسی، دانشگاه تربیت مدرس، ۱۳۷۷.
۶. حسامی، سمیه؛ حمایت کیفری از زنان در برابر خشونت خانوادگی، پایان‌نامه کارشناسی ارشد حقوق جزا و جرم‌شناسی، دانشگاه تربیت مدرس، ۱۳۸۴.
۷. حسینلو، حسنعلی؛ حمایت از بزهدیده در قانون آیین دادرسی کیفری ایران با بررسی تطبیقی آن با کشور فرانسه، پایان‌نامه کارشناسی ارشد حقوق جزا و جرم‌شناسی، دانشگاه امام صادق، ۱۳۸۱.
۸. خالقی، علی؛ آیین دادرسی کیفری، مؤسسه مطالعات و پژوهش‌های حقوقی، چاپ اول، ۱۳۸۷.
۹. رایجیان اصلی، مهرداد؛ بزهدیده‌شناسی حمایتی، انتشارات دادگستر، چاپ اول، ۱۳۸۴.
۱۰. رایجیان اصلی، مهرداد؛ تحول حقوق جهانی بزهدیدگان بر پایه اصل هم‌ترازی

حقوق بزه‌دیده و متهم در بستر دادرسی عادلانه، مجله حقوقی دادگستری، شماره ۵۷-۵۶، ۱۳۸۵.

۱۱. رایجیان اصلی، مهرداد؛ سه گفتار تطبیقی در بزه‌شناسی: داخلی، منطقه‌ای و بین-المللی، مجله حقوقی دادگستری، شماره ۴۶، ۱۳۸۳.

۱۲. علم، محمود؛ دادگستری در اسناد بین‌المللی، نشر میزان، چاپ اول، ۱۳۸۴.

۱۳. فتاح، عزت؛ از سیاست مبارزه با بزهکاری تا سیاست دفاع از بزه‌دیده، ترجمه سوسن خطاطان و علی حسین نجفی ابرندآبادی، مجله حقوقی دادگستری، شماره ۳، ۱۳۷۱.

۱۴. قانون آیین دادرسی کیفری فرانسه، ترجمه عباس تدین، مرکز مطالعات توسعه قضایی قوه قضائیه، انتشارات روزنامه رسمی، ۱۳۸۸.

۱۵. مرکز مطالعات و توسعه قضایی قوه قضائیه، قانون مجازات فرانسه، ترجمه محمد رضا گودرزی بروجردی، لیلا مقدادی، انتشارات سلسیل، چاپ اول، ۱۳۸۶.

۱۶. کوشا، جعفر؛ جرائم علیه عدالت قضایی، نشر میزان، ۱۳۸۱.

۱۷. گسن، ریموند؛ جرم‌شناسی کاربردی، ترجمه مهدی کی‌نیا، چاپخانه علامه طباطبایی، ۱۳۷۰.

۱۸. لیز، ژرار و ژینا، فیلیزولا؛ بزه‌دیده و بزه‌شناسی، انتشارات مجد، چاپ اول، ۱۳۷۹.

۱۹. موذن‌زادگان، حسنعلی؛ جزوه درسی آیین دادرسی کیفری، دانشگاه علامه طباطبایی، ۱۳۸۷.

۲۰. نجفی ابرندآبادی، علی حسین؛ از حقوق کیفری بزه‌دیده‌مدار تا عدالت ترمیمی، دیباچه در کتاب بزه‌دیده در فرآیند کیفری، رایجیان اصلی، مهرداد، چاپ اول، انتشارات خط سوم، ۱۳۸۱.

۲۱. نیکویی، سمیه؛ علنی بودن دادرسی به عنوان یکی از اصول منصفانه، پایان‌نامه

کارشناسی ارشد حقوق جزا و جرم‌شناسی، دانشگاه تربیت مدرس، ۱۳۸۶.

22. Alexander, R. , Victims rights and the Son of Sam Law: implications for free speech and research on offenders, Criminal Justice Policy Review, Vol. 6, 1992.
23. Ashworth, A. , The criminal process, Oxford University Press, Oxford, 1998.
24. Davis, R. C. , Mulford, C. , Victim rights and new remedies: Finally getting victims their due, Journal of Contemporary Criminal Justice, Vol. 24 No. 2, 2008.
25. Doak, J. , The victim and the criminal process: An analysis of recent trends in regional and international tribunals, Legal Studies, Vol. 23 No. 1, 2003.
26. Doak, J. , Victims rights in criminal trials: Prospects for participation, Journal of Law and Society, Vol. 32 No. 2, 2005.
27. Doak, J. , Victims rights, human rights and criminal justice, Hart Publishing, Oxford and New York, 2008.
28. Edward, I. , An ambiguous participant: The crime victim and criminal justice decision- making, British Journal of Criminology, Vol. 44 No. 6, 2006.
29. Ellison, L. , The adversarial process and the Vulnerable Witness, Oxford University Press, 2001, Chapter 7.
30. Garland, D. , The culture of control: Crime and social order in contemporary society, Chicago, IL, University of Chicago Press, 2001.
31. Goodrum, S. , Victims rights, victims expectations and law enforcement **works** constraints in cases of murder, Law and Social Inquiry, Vol. 32, 2007.
32. Herman, J. L. , Justice from the victims' perspective, Violence against Women, Vol. 11, 2005.

33. Herrington, L. H, Victim rights and criminal justice reform, The Annals of the American Academy of Political and Social Science, 1987.
34. Hoyle, C. , Cape, E. , Morgan, R. , Sanders, A. , Evaluation of the one stop **shop** and victim statement pilot Projects, Home Office, London, 1998.
35. Marsh, I. , Cochrane, J. , Madville, G. , Criminal justice: An introduction to philosophies, theories and practice, Rutledge, London, 2004.
36. Marshall, S. E. , Victims of crime: Their station and its duties, Critical Review of International Social and Political Philosophy, Vol. 7 No. 2, 2004.
37. McGuire, S. , Victims rights laws in Illinois: Two decades of progress, Crime Delinquency, Vol. 33, 1987.
38. Rock, P. , Walkate, S. , Acknowledging needs and rights, Criminal Justice Matters, No. 35, 1999.
39. Rook, P. , The standing of victims in the English criminal justice system, Paper that Presented at the Conference Protecting Victims of Crime in European Union, Trier, November 2001.
40. Sanders, A. , Victim participation in an exclusionary criminal justice system, in Hoyle, C. , Young, R. , (Eds), New versions of crime victims, Hart Publishing, 2002.
41. Smith, B. L. , Victims and victims' rights activists: Attitudes toward criminal justice officials and victim – related issues, Criminal Justice Review, Vol. 13 No. 21, 1988.
42. Viano, E. , Victims rights and the constitution: reflections on a Bicentennial, Crime

& Delinquency, Vol. 33 No. 4, 1987.

43. Walther, S. , Victims rights in the German court system, Federal Sentencing Reporter, Vol. 19 No. 2, 2006.
44. Wolhuter, L. , Olley, N. , Denham, D. , Victimology, victimization and victims' rights, Cavendish, London and New York, 2009.